

Re: Dnr 1104-06-21

7 mars 2006

Justitiekansler Göran Lambertz

Vi har i en skrivelse daterad den 26/1 2006 (Dnr 1104-06-21) hemställt om att JK skall granska ett antal frågor som aktualiserats av de beskyllningar om forskningsfusk som riktats mot professor Christopher Gillberg, och av det faktum att Gillberg och Göteborgs universitets rektor, Gunnar Svedberg, har åtalats och fällts för att konfidentiella handlingar från ett forskningsprojekt ej lämnades ut till utomstående.

Efter det att vår anmälan skickades in har det inträffat ytterligare ett antal händelser som är av relevans för detta ärende, och som vi önskar att JK skall väga in i sin bedömning. En redogörelse för dessa ges nedan. Denna skrivelse, med dess bilagor, bör således fogas till akten.

1. Gällande regelverk för utredningar av anklagelser om forskningsfusk

I vår anmälan (sid 63-68) ifrågasätter vi om det är acceptabelt att en rad myndighetsföreträdare i media gjort uttalanden med innebörden att Gillberg och Rasmussen inte kan anses friade från de anklagelser om forskningsfusk som har riktats mot dem, trots att dessa anklagelser har utretts ingående, och trots att denna utredning har lett till ett entydigt friande myndighetsbeslut. De myndighetsföreträdare vars insatser vi i detta sammanhang fann skäl att ifrågasätta var *dels* talesmän för Vetenskapsrådet (Strandvik, Leijonhufvud, Hermerén, Thomasson), *dels* tjänstemän vid Göteborgs universitets informationsavdelning (tillika redaktion för personaltidningen GU-journalen).

Det argument som de som ifrågasatt friandet av Gillberg och Rasmussen har anfört för detta sitt ifrågasättande är att den friande fuskutredningen utfördes vid det universitet vid vilket Gillberg själv var verksam.

Som framgått av vår tidigare skrivelse utgör detta dock inget giltigt skäl att ifrågasätta friandet, eftersom det av det av regeringen anbefallna regelverket för utredning av fuskanklagelser, som är framtaget av Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF), framgår att denna typ av anklagelser *skall* utredas av det lärosäte vid vilket den anklagade är verksam.

Efter det att vi inlämnat vår anmälan till JK har regeringen förtydligat sin syn på hur utredningar av forskningsfusk bör handläggas i en promemoria (bilaga 1). Av denna bekräftas med all önskvärd tydlighet vad vi tidigare anfört, dvs att det varit regeringens uppfattning att denna typ av frågor skall handläggas i enlighet med SUHF:s regelverk, vilket alltså innebär att det är *det är det lärosäte vid vilket forskaren är anställd som skall utreda anklagelsen*.

Av skrivelsen framgår också att det är regeringens uppfattning att denna ordning skall gälla också i fortsättningen, och att detta skall regleras i högskoleförordningen.

I skrivelsen står det bland annat:

”Förslaget innebär således att ansvaret för att utreda misstankar om oredlighet i forskningen *även fortsättningsvis* skall ligga på det lärosäte där forskningen utförs.” (Vår kursivering.)

Denna PM kommenterades i Dagens Nyheter den 21/2 2006 av universitetskansler Sigbrit Franke:

”Det regeringen föreslår förtydligar den praxis som redan tillämpas.”

Regeringens PM och universitetskanslerns kommentar bekräftar således vad vi anfört i vår anmälan, dvs att utredningen av anklagelsen mot Gillberg och Rasmussen har skett *helt i enlighet med gällande regelverk*. Vi vidhåller att den som har utretts i enlighet med gällande regelverk, och friats, skall ha rätt att betraktas som friad. Det kan ej ankomma på myndighetsföreträdare att ifrågasätta detta friande, även om det skulle råka vara myndighetsföreträdarens personliga uppfattning att det tillämpade regelverket i något avseende brister.

2. Hovrättens dom: ointresset för deltagarnas integritet

I vår anmälan konstaterade vi att tingsrätten i Göteborg – när man hade att ta ställning till huruvida Gillberg och Svedberg gjorde fel när de avstod från att lämna ut ej avidentifierade journaler till två utomstående – inte såg den skada som deltagarna i studien skulle ha kunnat tillfogas genom ett utlämnande som en i sammanhanget förmildrande omständighet.

Bilaga 2 utgörs av den dom i HR som avkunnats efter det att vi hade lämnat in vår anmälan till JK. HR-domen innebar att de fällande domarna mot Gillberg och Svedberg fastställdes.

Som framgår gör domstolen en ansats till att diskutera de eventuella förmildrande omständigheter som kan tänkas ha förelegat för Gillberg, på sid 25-27. Rättens slutsats blir dock att inte någon enda förmildrande omständighet förelåg.

Rättens skrivning i detta avseende är i flera avseenden värd att diskutera, vilket kommer att utvecklas nedan. Men mest anmärkningsvärt är, menar vi, det faktum att

man inte med ett ord berör den förmildrande omständighet som borde vara den viktigaste, nämligen att ett utlämnande de facto hade kunnat skada deltagarna i studien. Det faktum att det förelåg en KR-dom enligt vilken dokumenten skulle lämnas ut undanröjer ju inte de faktiska omständigheterna, dvs att deltagarna hade motsatt sig ett utlämnande, att de hade anfört att de kände stark olust inför tanken på att information om dem skulle komma att röjas, och att de ansåg att ett utlämnande skulle innebära ett oacceptabelt löftesbrott.

Hade det varit rättens uppfattning att deltagarna *inte* riskerade att skadas hade man rimligen anfört detta, men det gör man ej. Det intryck man som läsare av domen får är således att domstolen anser att deltagarnas integritet helt saknar relevans, inte bara för bedömningen av huruvida det – formellt sett – rörde sig om tjänstefel eller ej, utan också när man har att ta ställning till huruvida det förelåg någon omständighet som kan förklara Gillbergs och Svedbergs agerande, och därför ses som förmildrande.

Däremot diskuterar HR fyra andra möjliga förmildrande omständigheter, som var och en avvisas. Vi kommer i följande avsnitt att analysera HR:s argument för att inte väga in dessa omständigheter i sin bedömning.

3. Hovrättens dom: Helsingforsdeklarationen

En av de potentiellt förmildrande omständigheter som HR väljer att kommentera är det faktum att Gillberg hade brutit mot den s k Helsingforsdeklarationen om han hade medverkat till att lämna ut dokumenten.

Domstolen ifrågasätter inte att ett utlämnande faktiskt hade inneburit ett brott mot Helsingforsdeklarationen, men anför att denna etiska regelsamling inte har företräde framför svensk lag, varför denna omständighet ej kan ses som förmildrande.

Denna argumentation är egenartad, såtillvida att den fråga rätten i detta avsnitt av domen har att ta ställning till *inte* är huruvida det var *lagligt* eller ej att vägra att lämna ut dokumenten, utan huruvida det kan anses som en *förmildrande omständighet* att ett agerande i enlighet med KR-domarna hade inneburit ett brott mot det etiska regelverk som läkare har att följa.

Om domstolen ansåg det viktigt att svenska läkare ser sig förpliktigade att följa Helsingforsdeklarationen hade man förstås kunnat se det faktum att de sannolikt felaktiga KR-domarna krävde av Gillberg att han skulle bryta mot detta etiska regelverk som en förmildrande omständighet, trots att Helsingforsdeklarationen inte har företräde framför svensk lag. Att man inte ser detta som en förmildrande omständighet måste därför tolkas som att man anser det helt oproblematiskt för en forskande läkare att avstå från att följa dessa regler när han blir tillsagd av en domstol att bryta mot dem.

Av Helsingforsdeklarationen framgår dock följande: "No national ethical, legal or regulatory requirement should be allowed to reduce or eliminate any of the protections for human subjects set forth in this Declaration." Även om detta regelverk,

som HR påpekar, juridiskt sett inte har företräde framför svensk lag, bryter man som läkare alltså mot denna deklaration på ett otillåtligt sätt, även om man skulle ha anmodats härtill av en domstol.

Helsingforsdeklarationen är – som HR anför – en regelsamling som Världsläkarförbundet enats om, snarare än något som ratificerats av svensk riksdag, och har härmed inte företräde framför svensk lag. Men vad HR inte nämner är att svenska myndigheter, liksom regeringen, i en lång rad sammanhang har understrukt det faktum att forskande läkare har att följa detta etiska regelverk. Detta framgår av de många citaten från det av Vetenskapsrådet utgivna regelverk som vi citerade i tidigare inlägga, men också av en rad dokument från regeringen, t ex tre aktuella propositioner, i vilka bland annat kan läsas följande:

Proposition 2003/04:32

”I föreskrifterna [Läkemedelsverkets föreskrifter: LVFS 1996:17, vår anm] anges att planeringen, genomförandet och avrapporteringen av kliniska läkemedelsprövningar för humant bruk skall ske i överensstämmelse med de senaste versionerna av Helsingforsdeklarationen och Good Clinical Practice (GCP) 4 (1 kap. 2 §).”

”Den etiska granskningen av kliniska läkemedelsprövningar utförs i dag av regionala forskningsetikkommittéer som är knutna till de medicinska fakulteterna. Det finns ingen rättslig reglering av kommittéernas verksamhet avseende bl.a. organisation, sammansättning och arbetsformer. Kommittéerna arbetar utifrån Helsingforsdeklarationen.”

”De vedertagna grundprinciperna för hur kliniska prövningar skall utföras på människor grundar sig på skyddet av de mänskliga rättigheterna och mänsklig värdighet vid biologiska och medicinska tillämpningar sådana de kommer till uttryck i exempelvis Helsingforsdeklarationen i 1996 års lydelse.” [Hänvisning till av Europarådet antaget direktiv 2001/20/EG, vår anm.]

Proposition 2002/03:50

”Dessa kommittéer [de etiska, vår anm] arbetar utifrån Helsingforsdeklarationen, som antagits av World Medical Association och innehåller etiska riktlinjer för forskning på människor.”

”År 1964 antog World Medical Association Helsingforsdeklarationen om etiska principer för medicinsk humanforskning. Deklarationen innehåller yrkesetiska riktlinjer för läkare och forskare inom medicin. Det är enligt Helsingforsdeklarationen läkarnas och forskarnas plikt att främja och skydda människors hälsa (artikel 2). Medicinsk forskning är underkastad etiska normer som främjar respekt för alla människor och skyddar deras hälsa och rättigheter. Det är läkarens/forskarens skyldighet att i medicinsk forskning skydda försökspersonens liv, hälsa, privatliv och värdighet (artikel 10).”

“Tvärtom sägs i artikel 2 [av den av Sverige ratificerade Europakonventionen för mänskliga rättigheter, vår anm] att människans intressen och välfärd skall ha företräde framför samhällets eller vetenskapens intressen, en princip som får stor betydelse i fråga om forskning på människor. Denna princip ligger också i linje med vad som sägs i Helsingforsdeklarationen (antagen av World Medical Association 1964), som är de viktigaste internationella forskningsetiska riktlinjerna för medicinsk forskning på människor. Konventionens syfte, att skydda mänskliga rättigheter och människovärdet, grundas på principen om den enskilda människans företrädesrätt. Bestämmelserna i konventionen skall därför tolkas mot denna bakgrund.”

“Helsingforsdeklarationen, som ursprungligen antogs av World Medical Association i Helsingfors år 1964, är det grundläggande dokumentet när det gäller etiska riktlinjer för biomedicinsk forskning i Sverige och utgör dessutom grunden för den etiska prövningen i de forskningsetiska kommittéerna.”

Proposition 2001/02:44

“I föreskrifterna [Läkemedelsverkets, vår anm] anges att planeringen, genomförandet och avrapporteringen av kliniska läkemedelsprövningar för humant bruk skall ske i överensstämmelse med de senaste versionerna av Helsingforsdeklarationen och Good Clinical Practice (GCP) 4 (1 kap. 2 §).”

“I föreskrifterna [Läkemedelsverkets, vår anm] anges att kliniska prövningar av läkemedel skall planeras, genomföras, redovisas och rapporteras i överensstämmelse med internationellt accepterade krav på etisk och vetenskaplig standard för att säkerställa rättigheter, säkerhet och välbefinnande för dem som deltar i en läkemedelsprövning som försökspersoner eller patienter samt tillförlitligheten av de resultat som erhålls (2 kap. 1 §). Principerna för god klinisk sed (Good Clinical Practice, GCP) och Helsingforsdeklarationen skall tillämpas (2 kap. 2§).”

“Den etiska granskningen av kliniska läkemedelsprövningar utförs i dag av regionala forskningsetikkommittéer som är knutna till de medicinska fakulteterna. Det finns ingen rättslig reglering av kommittéernas verksamhet avseende bl.a. organisation, sammansättning och arbetsformer. Kommittéerna arbetar utifrån Helsingforsdeklarationen.”

“De vedertagna grundprinciperna för hur kliniska prövningar skall utföras på människor grundar sig på skyddet av de mänskliga rättigheterna och mänsklig värdighet vid biologiska och medicinska tillämpningar sådana de kommer till uttryck i exempelvis Helsingforsdeklarationen i 1996 års lydelse.”

Vi menar att HR:s lättvindiga avfärdande av Helsingforsdeklarationen bekräftar vad vi hävdar i vår tidigare inlägga, dvs att det föreligger en oacceptabel diskrepans mellan å ena sidan de av myndigheter och regering anvisade etiska regelverken för hur medicinsk forskning skall bedrivas, och å andra sidan hur de rättsvärdande instanserna betraktar dessa frågor. Det ter sig inte rimligt att det entydiga budskap

som regering och myndigheter i en rad sammanhang förmedlar till forskande läkare är att det åvilar dem att följa Helsingforsdeklarationen, samtidigt som HR inte ens ser det som en förmildrande omständighet att en läkare – av moraliska skäl – inte ansett sig kunna bryta mot dessa regler.

Enda rimliga slutsatsen av domarna i KR, TR och HR i detta ärende är att Helsingforsdeklarationen *de facto* inte äger giltighet i Sverige, trots att den ofta åberopas av myndigheter och regering på ett sätt som tveklöst är ägnat att bibringa forskare intrycket av att man har att följa den. Vi menar att detta förhållande inte är acceptabelt ur rättssäkerhetssynpunkt.

Vad gäller HR:s kommentarer om hur ett utlämnande av de aktuella dokumenten skulle förhålla sig till Europakonventionen hänvisar vi till tidigare inlägg av professor Elisabeth Rynning (som citeras i tidigare inlägga till JK), men också till ovanstående citat från proposition 2002/03:50 avseende relationen mellan denna konvention och den av HR ogiltigförklarade Helsingforsdeklarationen.

4. Hovrättens dom: Frågan om deltagarnas möjlighet att väcka talan

Den andra potentiellt förmildrande omständighet som HR ser skäl att kommentera, och avvisa, är att Gillberg genom att lämna ut dokumenten, enligt vad han själv anfört, hade riskerat att deltagarna i studien hade väckt talan mot honom. Enligt HR måste Gillberg ha förstått att han inte skulle kunna komma att ställas till svars, även om han hade lämnat ut dokumenten.

Vi har svårt att juridiskt bedöma i vad mån talan hade kunnat väckas mot Gillberg, och vilket utfallet av en sådan process hade blivit, men HR:s redovisning av detta problem är uppenbart ofullständig. Således anför HR att Gillberg inte hade kunnat åtalas för *brott mot tystnadsplikten*, eftersom KR-domarna innebar att sekretesslagen, enligt rättens tolkning, medgav att dokumenten lämnades ut. Men vad rätten ej berör är det faktum att Gillberg och medarbetare *personligen hade lovat deltagarna* att ett utlämnande ej skulle kunna komma i fråga.

Det är möjligt att lagen medger att man, med sin namnteckning, lovar deltagare i forskningsprojekt att de ej riskerar att den information de lämnar skall föras vidare, och sedan bryter detta löfte. Men detta kan omöjligt vara uppenbart för någon lekman – vare sig för forskaren eller deltagarna i en studie.

Den allmänna rättsuppfattningen torde tvärtom innebära att den forskare som med sin namnteckning lovar deltagare sekretess, och sedan bryter detta löfte, borde kunna ställas till svars av dem som utsatts för detta avtalsbrott.

Om så ej är fallet tycks hela det – av samhället implementerade – regelverk, som innebär att det inför igångsättandet av studier utfärdas kontraktsliknande, av forskaren underskrivna, dokument, av vilka framgår vad som skall gälla, som en djupt oetisk hantering, närmast ägnad att föra deltagarna bakom ljuset.

5. Hovrättens dom: Frågan om sekretesslöftet

Vad gäller de löften om sekretess som Gillberg hade utfärdat konstaterar HR att de "i vissa delar" har "gått längre än vad sekretesslagen medger". Med hänvisning till det resonemang vi för i vår tidigare inlaga ser vi skäl att beklaga att HR inte anger i vilka delar dessa löften har varit allt för långtgående, och – framför allt – hur HR anser att ett sekretesslöfte bör formuleras för att inte vara alltför långtgående.

Av vår tidigare skrivelse framgår a) att Gillberg hade utfärdat sitt löfte på anmodan av etisk kommitté (dvs sin arbetsgivare), b) att denna typ av löften under decennier varit gängse i svensk medicinsk forskning och c) att det ännu inte lyckats någon instans att formulera ett sekretesslöfte som är lättförståeligt, informativt och i överensstämmelse med de aktuella KR-domarna, utan att samtidigt vara så formulerat att det effektivt avskräcker potentiella deltagare från att medverka i studier. Den implicita kritik mot Gillberg som ligger i HR:s formulering att de utfärdade löfterna var alltför långtgående ter sig mot denna bakgrund helt omotiverad.

För en bedömning avseende huruvida det fanns etiska hinder för Gillberg och Svedberg att efterkomma KR-domarna – som skulle kunna ses som en förmildrande omständighet – är det dessutom irrelevant huruvida utfärdade löften var förenliga med sekretesslagen eller ej. Även om det skulle vara korrekt att dessa löften inte borde ha utfärdats, så hade de *de facto* utfärdats, och av deltagarna uppfattats som bindande.

6. Hovrättens dom: Frågan om svensk forsknings anseende

Under en sista punkt diskuterar HR huruvida ett utlämnande hade inneburit att svensk medicinsk forskning hade råkat i vanrykte, och att medborgarnas benägenhet att delta i denna typ av forskningsprojekt hade minskat, om Gillberg hade medverkat till ett utlämnande av dokumenten.

Vi har i vår tidigare inlaga till JK konstaterat att de rättsvårdande instanserna i detta ärende uppvisat en okunskap om de förhållanden som gäller för den medicinska forskningen som är både uppseendeväckande och oroande. Denna bild bekräftas och förstärks av hur HR väljer att kommentera denna punkt:

"Hovrätten anmärker att de finns andra möjligheter att ta tillvara forskningens intressen, t ex att avidentifiera undersökningsmaterial och därigenom undvika att känsliga uppgifter lämnas ut".

HR:s kommentar är i en rad avseende förbluffande.

För det första: Ett utlämnande av journalerna i det aktuella ärendet skulle skada svensk medicinsk forskning såtillvida att det skulle tydliggöra att vi i Sverige inte följer Helsingforsdeklarationen, och att deltagare inte kan lita på att utfärdade löften hålls. Att det i vissa andra studier går att avidentifiera data är i detta sammanhang ett helt irrelevant konstaterande.

För det andra: KR-domarna innebar att de aktuella dokumenten skulle lämnas ut i *ej avidentifierat skick*, vilket grundade sig på att domstolen själv hade konstaterat att avidentifiering inte var en framkomlig väg. Om den oklara formuleringen i HR-domen om betydelsen av avidentifiering skall tolkas som att Gillberg i det aktuella ärendet borde ha föranstaltat om avidentifiering, efter att KR-domarna hade avkunnats, måste slutsatsen bli att HR menar att han borde ha trotsat de KR-domar som innebar att dokumenten skulle lämnas ut i *ej avidentifierat skick*. Detta kan dock knappast vara domstolens faktiska ståndpunkt.

För det tredje: Som utvecklas i vår tidigare inlägga till JK har HR fel i sak också såtillvida att den typ av dilemma som det aktuella ärendet aktualiserat *ej* hade kunnat lösas genom avidentifiering, ens om KR-domarna faktiskt hade inneburit att namn och personnummer skulle ersättas med kod innan dokumenten lämnades ut. Denna typ av avidentifiering kan ge ett betryggande skydd för den enskilde i studier då enbart enstaka uppgifter om deltagarna har noterats, men ger inget fullgott anonymitetsskydd i studier i vilka man samlat in så mycket information om de medverkande att de på grundval av denna information skulle kunna identifieras.

Dessutom visar ju detta ärende att det inte går att förutsäga vilka domar en kammarrätt kan komma att avkunna vad gäller utlämnande av känsliga handlingar, vilket också HR konstaterar i sin dom: "...det inte är möjligt att besluta i en sekretessfråga förrän en handling begärs utlämnad". Även i de studier för vilka gäller att data har avidentifierats kan således en svensk domstol ta beslut om att kodlistan, som ju också är offentlig handling, skall lämnas ut till utomstående, t ex för att dessa skall kunna förvissa sig om att de studerade individerna faktiskt existerar. Härmed innebär möjligheten till avidentifiering av data inte att deltagarna på förhand kan garanteras sekretess, vilket HR tycks tro.

Vad vi vet ägnades frågan om avidentifiering av forskningsdata inte nämnvärt utrymme under rättegången. HR:s kommentarer i detta avseende ger därför skäl att tro att rätten låtit sig påverkas, och desinformerats, av den intensiva mediala uppmärksamhet som kringgärdat detta mål, snarare än att ha dömt enbart på grundval av handlingarna i målet.

7. Hovrättens dom: Frånvaron av förmildrande omständigheter

Sammanfattningsvis har alltså HR, i likhet med tingsrätten, inte kunnat identifiera någon enda förmildrande omständighet när man haft att ta ställning till Gillbergs och Svedbergs agerande.

Att KR-domarna inte var förenliga med svensk lag, att de var avkunnade på felaktiga premisser, att ett utlämnande skulle ha kunnat innebära skada för deltagarna, att ett utlämnande skulle ha inneburit ett löftesbrott, och att deltagarna hade värdjat om att det utfärdade löftet *ej* skulle brytas, är således faktorer som rätten anser *helt ovidkommande*.

HR:s ställningstagande stärker oss i synsättet rättsvårdande instanser tar alltför lättvindigt på frågan om enskilda medborgares rätt till ett acceptabelt integritetsskydd, och/eller i detta ärende låtit sig påverkas av en medial opinion.

Notabelt är att Hovrätten i Stockholm, i ett liknande, uppmärksammat ärende, visserligen valde att fälla biskop Caroline Krook för tjänstefel (efter att hon hade friats av tingsrätten), men likväl ansåg att det förelåg förmildrande omständigheter, trots att de uppgifter Krook vägrade att lämna ut sannolikt var mindre känsliga än de som var antecknade i journalerna i Gillbergs arkiv, och trots att Krook hade lovat sekretess på eget initiativ, snarare än blivit ålagd att utfärda ett sådant löfte av sin arbetsgivare.

8. Hovrättens dom: Frågan om äganderätten

Gillberg framförde inför HR som sin uppfattning att de aktuella handlingarna var hans egendom, snarare än universitetets, och att han därför ej kunde åläggas att lämna ut dem. I HR:s dom kommenteras denna helt centrala aspekt med en enda mening:

”Forskningsmaterialet var universitetets egendom och därmed att betrakta som allmän handling.”

För detta synsätt, som är långt ifrån självklart, anför HR således inte något enda sakargument.

Att KR tidigare avkunnat domar baserade på uppfattningen (eller missuppfattningen) att universitetet ägde dessa dokument kan inte anses ha slutligt avgjort denna fråga, eftersom ingen av parterna i den tvist som där avgjordes anförde någon annan uppfattning än att dokumenten ägdes av universitetet. De som eventuellt är dokumentens faktiska ägare, dvs Gillberg och hans medarbetare, eller Uppsala universitet (till vilket lärosäte forskarna var knutna när en stor del av datainsamlingen skedde), var ej parter i detta mål, och har aldrig tillfrågats av någon rättslig instans avseende vem de ansåg ägde dokumenten.

Vad som gör detta till en långt ifrån självklar fråga är, som diskuterades kort i vår tidigare inlägga, det s k lärarundantaget, enligt vilket universitetsanställda lärare och forskare själva äger resultatet av sin forskning. Till stöd för synsättet att detta också kan tolkas som att forskare äger de fysiska resultaten av verksamheten, dvs arkiv och liknande, vill vi åberopa skriften ”Vem äger forskningen” av Stig Strömholm, prof emeritus i civilrätt och f d rektor vid Uppsala universitet (ISBN 91-7678-501-7).

Bland annat skriver Strömholm:

”Som en tumregel torde kunna sägas att skyddade verk som tillkommit inom ramen för en akademisk lärares forskningsarbete regelmässigt förblir hos upphovsmannen, försåvitt uttrycklig överenskommelse av annan innebörd inte träffats.” (sid 41)

”Det skall på tal om äganderätten slutligen påpekas att den besittning och därmed sammanhängande fysiska kontroll över konkreta föremål som normalt

hör ägaren till kan ha avgörande praktisk betydelse för säkrandet av objekt för immateriella nyttigheter – know-how, uppfinningar och 'verk'. Fysisk kontroll över de föremål i vilka en idé konkretiseras är självfallet en ofrånkomlig förutsättning för det hemlighållande som i fråga om de mest prekära rättigheterna är det enda sättet att försvara dem.” (sid 52)

”Staten och dess företrädare, såsom universitet och andra myndigheter, är i princip underkastade samma regler som andra parter och kan inte ensidigt utfärda bestämmelser eller vidta åtgärder som berövar en ägare, en upphovsman eller en uppfinnare dennes rättigheter.” (sid 55)

”En speciell grupp av föremål, beträffande vilka man i princip torde ha att i varje fall utgå från de regler som gäller vetenskaplig specialutrustning är sådana som tillkommit genom forskningsverksamheten: prover, DNA-extrakt, journalanteckningar o.d. Någon ovillkorlig företrädesrätt framför den egna institutionen torde man visserligen inte kunna tillerkänna forskare eller forskargruppen i fråga om sådana objekt, men den enskilde forskare eller forskargruppen torde dock få anses ha ett särskilt starkt ägande- eller i varje fall bruksrättsanspråk till sådan egendom.” (sid 61)

”Visserligen är det en etablerad och i rättspraxis väl belagd regel att arbetstagare som är anställda för att i tjänsten producera upphovsrättsligt skyddat eller i varje fall principiellt skyddsbart material – journalister, reklamtecknare, ”copywriters”, formgivare i industri o.s.v. – genom arbetsavtalet anses överlåta sina rättigheter till arbetsgivaren, åtminstone inom de gränser som utstakas av deras avtalsenliga arbete och arbetsgivarens normala verksamhetsområde. Även tjänsteman och sådan personal som framställer utredningar, rapporter o.s.v. omfattas av denna princip. *Den gäller däremot inte för akademiska lärare i fråga om dessas vetenskapliga eller för egen undervisning avsedda verk.*” (sid 79) (vår kursivering)

Och av ”Legala Handboken” (Nätuniversitetet) framgår:

”Vid universitet och högskolor produceras en rad skilda upphovsrättsliga objekt. Det kan vara fråga om läromedel, föreläsningar och föreläsningmaterial, multimedia produkter i undervisningssyfte, datorprogram och databaser inom forskningsämnet samt administrativa verktyg eller forskningsresultat. Rätten till dessa objekt tillkommer i regel den enskilde läraren/forskaren enligt lärarundantaget.”

(<http://www.legalahandboken.netuniversity.se/ordlista/index.html>)

Vi är medvetna om det alternativa synsätt som förfäktas bland annat i en skrift av Alf Bohlin som tagits fram på uppdrag av Riksarkivet. Användbarheten av Bohlins analys reduceras dock, enligt vår mening, av det faktum att han i sin argumentation helt bortser från lärarundantaget och dess konsekvenser.

Vi kan inte bedöma rättsläget vad avser ägandefrågan, men vi tycker att ovan återgivna citat tydligt illustrerar den osäkerhet som råder på detta område, till förfång för rättssäkerheten för den enskilde. Och det är ett faktum att gängse praxis är att forskare som flyttar från ett lärosäte till ett annat, eller utomlands, brukar ta med sig sina data, som om han/hon ägde dem. Att HR mot denna bakgrund nöjer sig med att helt kort konstatera att "forskningsmaterialet var universitetets egendom", utan argumentation, är inte tillfredsställande.

9. Konsekvenserna för Gillberg

Som nämnts i tidigare inlägga råder det ingen tvekan om att det pågår en systematisk, ideologiskt betingad förtalskampanj mot Gillberg, vars syfte är att förhindra honom från att utöva sitt yrke som forskare. Metoden tycks vara att Gillbergs antagonister tar kontakt med de institutioner och myndigheter med vilka Gillberg samverkar, och lägger fram krav på att åtgärder vidtas mot honom, med hänvisning till att han är dömd, samtidigt som man via media sprider den felaktiga uppgiften att Gillberg inte är friad från fuskanklagelsen. Denna kampanj utspelar sig inte bara i Sverige, utan också i andra länder där Gillberg är verksam, och där det finns möjlighet att tillfoga honom skada, t ex England och Norge.

Det är förstås var och en obetaget att som privatperson försöka påverka myndigheter och media. Men vad som gör det relevant att i denna anmälan kommentera den pågående kampanjen mot Gillberg är det faktum att den framgång Gillbergs antagonister har rönt helt och hållet baseras på att Gillberg i två avseenden utsatts för felaktig och oskicklig myndighetsutövning:

För det första har Gillberg inte fått den upprättelse en friande fuskutredning bör innebära, eftersom företrädare för Göteborgs universitet (GU-journalen) och Vetenskapsrådet helt grundlöst till media gjort upprepade uttalanden som kan tolkas som att Gillberg *inte* är friad från misstankarna.

Och *för det andra* har svenska myndigheter, genom att först anmoda Gillberg att utfärda ett långtgående sekretesslöfte, och genom att sedan anmoda honom att bryta detta löfte, tvingat honom och hans medarbetare till ett agerande (=vägran att efterkomma domen) som i den pågående kampanjen kunnat åberopas som en misstänkt omständighet. Härmed har fuskanklagelsen kunnat hållas vid liv, *trots att det aldrig företetts något enda sakligt skäl att tro att Gillberg och medarbetare skulle ha fuskat.*

Bilaga 3 utgörs av ett antal aktuella artiklar från den norska Dagsvavisen, av vilka framgår hur det skedda lett till en skandalisering av Gillberg också i vårt grannland.

Bilaga 4 utgörs av ett utdrag från internet vari refereras ett uttalande i radion från en företrädare för den statliga myndigheten Socialstyrelsen. Denne anför, dagen efter den fällande domen i HR, att Gillbergs forskning är så omtvistad att denne inte längre är aktuell som vetenskapligt råd vid denna myndighet. Påståendet är egenartat såtillvida det inte brukar ankomma på företrädare för Socialstyrelsen att offentligt värdera enskilda forskares vetenskapliga insatser. Notabelt i sammanhanget är

dessutom att Socialstyrelsen nyligen gav ut ett kunskapsdokument avseende de aktuella frågorna som var helt i linje med Gillbergs åsikter och forskning, och att Socialstyrelsens egen heltidsanställd expert på barn- och ungdomspsykiatri var en av dem som utförde den föremål omstridda studien, och disputerade inom ramen för denna (med Gillberg som handledare). Sanningen torde därför vara att Socialstyrelsen egentligen inte alls finner Gillbergs forskning kontroversiell, men att man inte vill bli föremål för kritik från den handfulla personen som driver kampanj mot Gillberg, och därför, som ett resultat av de fällande domarna, väljer att ta avstånd från honom.

Bilaga 5 utgörs av en artikel hämtad från en tidning utgiven av den av scientologikyrkan grundade Kommittén för Mänskliga Rättigheter vari Gillberg utmålas som bedragare. Vad som är notabelt är att artikeln i hög grad baseras på en djupt missvisande och i många avseenden felaktig artikel som tidigare publicerats av tjänstemän och myndighetsföreträdare vid Göteborgs universitet, dvs redaktionen för GU-journalen. För att illustrera det sammanhang av vilket Scientologikyrkans kampanj mot Gillberg utgör en del bilägs också några artiklar i andra frågor från samma publikation; bl a en som diskuterar psykiatrers förmenta benägenhet att begå sexuella övergrepp, och en vari hävdas att psykiatrin bör göras ansvarig för nazisternas illdåd på 30-talet. Det är inte vår avsikt att JK skall ta ställning till den aktuella publikationen; däremot vill med dessa dokument illustrera hur resultaten av den oskickliga och motsägelsefulla myndighetsutövning som Gillberg har utsatts för har kommit att utnyttjas i en ideologiskt betingad antipsykiatrisk kampanj.

10. Hemställen till JK

Vi har i vår tidigare skrivelse framställt 19 frågor som vi önskar att JK tar ställning till. Den tilläggsinformation som förmedlas under punkt 1 ovan anser vi är av relevans för fråga 15 i tidigare skrivelse. De förhållanden som redovisas under punkt 2-7 ovan anser vi har relevans för frågorna 1 och 12, som härmed kommer att avse också HR:s ställningstaganden. Det som ovan anförs under punkt 8 har relevans för fråga 14. Till denna fråga vill vi härmed också foga följande tillägg: "Ger det kortfattade sätt på vilket HR i sin dom berör den för detta ärende centrala frågan om äganderätten till de aktuella dokumenten tillräcklig information till läsaren av domen avseende hur domstolen i detta avseende har resonerat?".

Med vänlig hälsning

Elias Eriksson

Kristoffer Hellstrand

Bilaga 1: Promemoria från regeringskansliet daterad 2006-01-19
Bilaga 2: Hovrättsdom
Bilaga 3: Utskrift från Dagsavisens nätupplaga

- Bilaga 4: Utskrift från Sveriges Radios hemsida
Bilaga 5: Utdrag ur tidskriften "Mänskliga rättigheter" nr 1-2006